

Лекція № 3. Історичний огляд становлення і розвитку дошкільної лінгводидактики

План

1. Становлення і розвиток дошкільної лінгводидактики в Україні в ХІХ – І пол. ХХ століття (К. Ушинський, І. Срезневський, С. Русова, І. Огієнко та ін.).
2. Лінгводидактичний аспект педагогічної спадщини В. Сухомлинського.
3. Становлення і розвиток дошкільної лінгводидактики в зарубіжних країнах та у Росії (Я. Коменський, В. Одоєвський, Є. Водовозова, Є. Тихеева, Є. Фльоріна та ін.).
4. Новітні дослідження з проблем дошкільної лінгводидактики в Україні.

1. Становлення і розвиток дошкільної лінгводидактики в Україні в ХІХ – І пол. ХХ століття (К. Ушинський, І. Срезневський, С. Русова, І. Огієнко та ін.)

К. Ушинський (1824–1871). Вчення про рідну мову є стрижневим у педагогічній спадщині видатного педагога. У статті "Рідне слово" (1861) педагог висловив думки і погляди на рідну мову, порушив проблему виховання дитини через рідне слово. Виділяє *народність* рідної мови, наголошує на її історичному та соціальному походженні, виокремлює мову як знаряддя спілкування.

Порушуючи питання про місце рідної мови серед інших мов, педагог вимагав, щоб навчання дітей велось рідною мовою, водночас не заперечував доцільність вивчення другої мови, але радив дотримуватися наступних вказівок:

- вивчення другої мови не починати раніше, ніж дитина засвоїть рідну мову;
- вивчати іноземні мови одну за одною, а не одночасно;
- вивчення повинно відбуватися швидко шляхом безперервних вправ та повторень;
- чим ретельніше займаються з дитиною вивченням іноземної мови, тим ретельніше слід вивчати рідну мову.

Успіх навчання дітей рідної мови, зазначав педагог, залежить від мети навчання. Він визначив три головні *мети*:

- розвиток дару слова;

- сприяння оволодінню скарбницями рідної мови;
- сприяння засвоєнню граматичних законів мови.

Найбільш ефективними методами і прийомами розвитку мови дітей педагог вважав бесіди, картини, читання художньої літератури, розповіді дітей, систематичні вправи. Значне місце відводив наочному навчанню. "Дитина мислить формами, фарбами, звуками", – писав К. Ушинський. Особливого значення надавав усній народній творчості: казкам, загадкам, прислів'ям, які допомагають розвинути чуття рідної мови.

К. Ушинський – засновник аналітико-синтетичного методу навчання грамоти.

"Рідне слово" (1864) – перша навчальна книга для дітей. Структура книги: Азбука; Перша після азбуки книга для читання; Друга після азбуки книга для читання; Зразки письмових вправ для учнів.

Ізмаїл Іванович Срезневський (1812–1880). Книга "Об изучении родного языка вообще и особенно в детском возрасте" (1899). В ній представлено оригінальну лінгводидактичну концепцію щодо місця рідної мови в житті людини і суспільства.

У знанні мови вчений виділяє дві сторони:

- *знання внутрішні*, знання про себе, для задоволення внутрішніх потреб розуму (знання передбачають знання слів і їх сполучуваності);
- *знання зовнішні*, для інших, для задоволення вимог і очікувань їхнього розуму (для спілкування). Передбачають: вміння користуватися словами, доречно добирати їх для вираження думки, створювати свої слова за аналогією до інших; вміння поєднувати слова в закінчені вирази, фрази, речення, тексти; вміння зрозуміло, влучно, правильно і красиво поєднувати слова і зв'язні тексти; вміння правильно писати.

Розмежовує два ступені знання мови: *нижчий* (обов'язковий для всіх, необхідний для спілкування з іншими) і *вищий* (притаманний педагогам). Чим більше людей намагатиметься оволодіти вищим ступенем, тим вищою буде загальна освіченість суспільства.

Процес навчання поділяє на дві "пори". *Перша* триває до того часу, доки дитина не навчиться плавно читати. *Друга* – доки не навчиться плавно писати. В першу пору роль учителя виконує мати, в другу – навчання проходить під керівництвом вчителя.

Сформулював *правила* навчання дітей рідної мови:

- Розмовляйте з дитиною правильною і зрозумілою мовою, не наслідуйте вимову "дитячих" слів, не переймайтеся модою на ті чи інші слова.
- Розмовляйте з дітьми літературною правильною мовою, слідкуйте за своїми помилками і мовними огріхами, негайно їх виправляйте, якщо "вони

зірвалися з язика". Водночас виправляйте помилки і в дитячому мовленні, як мимовільні, так і довільні.

- Розмовляйте з дітьми так, щоб їм було все зрозуміло, не намагайтеся справити враження, що ви розумніші (чи навпаки) за дітей; пояснюйте дітям значення всіх слів, якими вони цікавляться; давайте дітям можливість висловлювати свої пояснення і зауваження.

- Не гасіть у дітей любов до слухання розповіді й оповідок, навпаки, розвивайте її; стимулюйте дітей до переказування.

- Читайте дітям все, що їм цікаво, прищеплюйте любов до читання і слухання художніх творів.

- З 3-х років залучайте дітей до слухання віршованих, поетичних творів; робіть це невимушено; поступово читайте дітям вірші, цікаві для них і за змістом, і за формою. При цьому не примушуйте дітей запам'ятовувати вірші, нехай це відбувається довільно, за бажанням дітей; пропонуйте їм кращі зразки усної народної творчості: прислів'я, приказки, загадки тощо.

- Використовуйте в роботі з дітьми твори мистецтва, картини художників, залучайте їх до розглядання картин, водночас не зловживайте безглуздими запитаннями типу: Скільки очей у коня? Де дах будинку: вгорі, внизу?

Розглядаючи *проблему білінгвізму*, педагог дотримувався принципу *природодоцільності*. Він вважав неприродним навчання дітей у дитинстві декількох мов і пояснював це негативним впливом на загальний розвиток дітей.

Софія Федорівна Русова (1856–1940) – фундатор національного дошкільного виховання в Україні. Теоретичні аспекти дошкільного виховання викладені у працях: "Дошкільне виховання", "Теорія і практика дошкільного виховання", "Нові методи дошкільного виховання", "Нова школа" та ін.

Визначила принципи концепції національного дошкільного виховання: *принцип науковості, принцип виховання на національному ґрунті*. Провідний принцип виховання – на лоні природи, серед природи, праця в природі.

Через усі праці педагог червоною ниткою проводить ідею необхідності навчання і виховання дітей з раннього віку рідною мовою.

Центральною і вирішальною ланкою у мовленнєвому розвитку дітей є дошкільне дитинство. Рідна мова мусить бути "поставлена в основу дошкільного виховання".

Аналізуючи праці *С. Русової*, можна виокремити низку *положень* щодо мовленнєвого розвитку дітей:

- домінуюче місце індивідуальних та індивідуально-групових занять з розвитку мовлення до 4 років;

- навчання рідної мови на національному ґрунті, на кращих зразках українського фольклору;
- поєднання історико-народознавчого матеріалу з соціокультурними особливостями сьогодення у процесі навчання мови;
- першою мовою навчання дітей в дитячому садку і початковій школі повинна бути рідна, материнська, родинна мова;
- пріоритет діалектного "хатнього" мовлення в перші дні перебування дитини в дошкільному закладі, оскільки діти приходять зі своїм діалектом і лише ним можуть виразити свої враження і почуття.

Погляди педагога на співвідношення діалектної та літературної мови:

- до діалекту потрібно ставитися як до місцевої говірки і обережно викорінювати його, прищеплювати навички літературної мови;
- нові для дитячої свідомості літературні слова потрібно вводити поступово й не перевантажувати увагу дітей;
- безболісний перехід з діалекту на літературне мовлення – це читання художніх оповідань, "зосереджуючись якраз на тих словах, що в місцевому діалекті звучать інакше";
- ефективний шлях вправління дітей у літературному мовленні – це вільні розмови педагога з дітьми.

Праця "*Розвиток мови*" – висвітлено засоби, методи, прийоми, форми та шляхи навчання дітей рідної мови.

Найважливішими *засобами* розвитку мовлення дошкільників педагог виділяє: довкілля, мистецтво, художню літературу, національні свята, український фольклор, грамоту, драматизацію.

З-поміж *методів* надає перевагу таким: спостереження, екскурсії, розглядання картин і бесіда за їх змістом, розповідання за дитячими малюнками, читання оповідань, заучування віршів, розповідання дітей і вихователя, переказ, бесіди, ігри-драматизації, розповідання казок, дидактичні вправи та ігри.

Серед *прийомів* виділяє: переймання (наслідування) мовлення оточення, взірць мовлення вихователя, запитання, зіставлення.

До *форм* навчання рідної мови відносить "предметові" та "речові" лекції, які стали прототипами сучасних занять.

Шляхи розвитку мовлення дитини:

- стежити за доброю вимовою;
- навчати ритмічних віршиків;
- надавати можливість дітям розмовляти вільно, на цікаві для них теми;
- залучати дітей до складання самостійних творів, оповідань;

- читати та розповідати дітям художні твори, які б захоплювали їх своїм змістом та художньою мовою;

- використовувати у роботі з дітьми засоби М. Монтесорі.

Іван Огієнко (1882–1972). У праці "Наука про рідномовні обов'язки" вчений наголошує на мовних цінностях народу. Стрижнем концепції мовної освіти І. Огієнка є володіння кожним громадянином соборною літературною мовою, яка є, за його висловом, найціннішим і найважливішим знаряддям духовної культури. Педагог започатковує нову наукову галузь – науку про рідномовні обов'язки.

Концептуальним вбачається зміст третього ("Найперші рідномовні обов'язки кожного громадянина") та четвертого ("Десять найголовніших мовних заповідей кожного громадянина") розділів названої праці.

Найбільш актуальними є такі мовні заповіді:

- мова – то серце народу; гине мова – гине народ;
- народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією;

- кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу.

І. Огієнко не виділяє окремого розділу, присвяченого дошкільню, однак українське дошкільня може знайти в його праці для себе цінні настанови. Так, вимагаючи, щоб навчання в школі проводилося соборною літературною мовою, вчений зазначає, що цією ж мовою повинна проводитися робота в дитячих садках.

2. Лінгводидактичний аспект педагогічної спадщини В. Сухомлинського

Василь Сухомлинський (1918–1970). Питання розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови викладено у працях: "Серце віддаю дітям", "Слово рідної мови", "Рідне слово", "Слово про слово". У роботах вченого визначено принципи, завдання і методи навчання дітей рідної мови.

Принципи навчання дітей рідної мови:

- *нерозривної єдності і взаємозв'язку держави, батьківщини і рідної мови.* Сприяє вихованню у дітей глибокого патріотизму, любові до батьківщини. Мова – найкраща характеристика народу, тому твори українського фольклору є одним із важливих засобів збагачення словника дітей. Звідси випливає *принцип народності*;

- *національної спрямованості мовленнєвого розвитку дитини і навчання її рідної мови, який переплітається з принципом урахування вікових особливостей дитини;*

- уваги до краси й милозвучності української мови (підкреслюється краса й милозвучність рідного слова, образ якого приходить до дитини у змісті українських народних казок). Через образ рідного слова реалізується принцип сенсibiлізації духовного розвитку особистості;

- інтеракційної (взаємопов'язаної) діяльності в розвитку мовлення (навчання дітей розповідання і грамоти);

- сенсорно-лінгвістичного розвитку та навчання дітей рідної мови (використання природи як сенсорної, чуттєвої основи мовленнєвого розвитку дітей);

- взаємозв'язку мислення і мови у навчанні дітей рідної мови (розвивати мислення потрібно для того, щоб дитина адекватно сприймала слова педагога, розуміла словесні абстракції. Педагог радив зміцнювати розумові сили дитини серед природи);

- емоційної насиченості й естетичної спрямованості мовленнєвого розвитку дітей (за переконанням ученого, світ природи викликає у дітей глибокі емоційні переживання, вчить бачити й відчувати красу рідного краю, яка не тільки збуджує дитячу думку, а й породжує їхню мовленнєву активність. Таку емоційну насиченість слід забезпечити і в шкільних кімнатах, особливо для найменших дітей).

З лінгводидактичної концепції педагога можна виділити такі завдання:

- прищеплювати з раннього дитинства любов до рідної мови;
- ознайомлювати з навколишнім – перші наукові знання, істини дитина повинна пізнавати з явищ природи;

- використовувати природні чинники для розвитку самостійного мислення дітей, встановлення закономірностей природних явищ, збагачення словника;

- збагачувати словник дитини прислів'ями, приказками, примовками, афоризмами;

- спонукати дітей до самостійного складання казок (дієвий шлях розвитку дитячого мовлення);

- розвивати у дітей поетичний слух (без поетичного почуття дитина залишається байдужою до краси природи і слова);

- виховувати поетичну творчість – найвищий ступінь мовленнєвої культури;

- організовувати та проводити свята у природі, поєднувати їх з літературними ранками;

- виховувати у дітей чуття рідної мови, що є обов'язковою передумовою навчання грамоти.

Методи розвитку та навчання дітей рідної мови: екскурсії, спостереження у природі, розповіді вихователя, складання розповідей дітьми;

складання розповідей за власними малюнками, читання казок, організація свят та розваг.

Основними *засобами* розвитку мовлення є: "подорожі у природу", твори українського фольклору.

Педагог виділив основні *вимоги* до розповіді вихователя:

- важливо дотримуватись міри в розповіданні. Не можна перетворювати дітей на пасивний об'єкт сприймання слів, словесне перенасичення шкідливе;

- розповіді мають бути яскравими, образними, невеликими за змістом. Не можна навантажувати дітей великою кількістю фактів, оскільки чутливість до розповідей у цьому разі притупляється і дитину нічим не зацікавиш;

- впливати на почуття, уяву, фантазію дітей, поступово відкривати віконце в безмежний світ, не розчиняючи його відразу, оскільки діти розгубляться перед безліччю речей, потім ці, по суті, незнайомі речі набриднуть дітям, стануть для них порожнім звуком;

- не закидати дитину інформацією, не намагатись розповісти про предмет вивчення відразу все – під лавиною знань можуть бути поховані допитливість і зацікавленість;

- треба вміти відкривати перед дитиною в навколишньому світі щось одне, але так, щоб ця частинка заграла всіма фарбами веселки. Залишайте завжди щось недомовлене, щоб дитині захотілося ще і ще раз повернутися до того, про що вона дізналася.

3. Становлення і розвиток дошкільної лінгводидактики в зарубіжних країнах та у Росії (Я. Коменський, В. Одоєвський, Є. Водовозова, Є. Тихєєва, Є. Фльоріна та ін.)

Ян Амос Коменський (1592–1670). Його праця "Материнська школа" є своєрідним керівництвом переддошкільного та дошкільного виховання дітей. Основою розвитку мовлення дітей дошкільного віку педагог виділяв *чуттєвий досвід*, безпосереднє ознайомлення дітей з предметами та явищами навколишнього світу.

На думку Я. Коменського, мовлення дітей розвивається *граматикою, риторикою і поетикою*.

Грамматика полягає в тому, щоб дитина могла назвати стільки речей, скільки їх знає, хоч би вона могла висловити поки що й із помилками, але ясно і виразно, щоб її можна було зрозуміти.

Риторика полягає в тому, щоб користуватися природними жестами, а також, щоб наслідувати тропи і фігури, які вони чують.

Початки *поетики* полягають у вивченні напам'ять віршів або рим.

Вчений рекомендував широко використовувати художню літературу: оповідання, казки, байки. Заняття з розвитку мовлення радив проводити у *формі гри*.

В. Одоєвський (1804–1869) – організатор і теоретик дошкільного виховання в Росії в першій половині XIX ст. Організував перші дитячі притулки, які були прообразом перших російських дитячих садків, створив низку посібників і керівництв з навчально-виховної роботи з дітьми, в яких значне місце відводив розвитку мовлення дітей.

Його праці: "Наука до науки. Книжка дідуся Іриня", "Положення про дитячі притулки", "Наказ особам, що безпосередньо завідують дитячими притулками".

У розділі "Розмови з дітьми" (книга "Наука до науки") педагог висвітлив певні вказівки щодо розвитку діалогічного мовлення, які є особливо цінними для сучасної методики розвитку мовлення дітей. Провідним методом розвитку діалогічного мовлення він вважав *бесіду*, мета якої привести в ясність набуті в житті дитячі уявлення. Основою бесіди є чуттєвий досвід дитини.

Методичні поради наставникам щодо проведення розмов з дітьми, виділені педагогом:

- педагог має володіти мистецтвом говорити (правильна, чітка й переконлива для дитини мова);
- дитячі запитання вимагають з боку наставниці особливої уваги, ясної і повної відповіді;
- у розмові з дітьми не слід відразу давати прямі й рішучі відповіді, які б в одну хвилину задовольнили їхню цікавість і припинили б у них бажання далі розпитувати про цей самий предмет;
- доречно запропонувати у відповідь дитини на її запитання нове запитання від себе, яке примусить дитину знайти відповідь власними роздумами і міркуваннями;
- запитання до дитини мусять бути простими, щоб дитина могла їх добре зрозуміти і змогла дати відповідь, однак не повинні бути настільки вже ясними, щоб у них містилась готова відповідь і дитині не було про що вже думати;
- розвиваючи мовлення, слід враховувати індивідуальні особливості дитини;

- якщо дитина говорить неправильно, не варто виправляти її, потрібно зробити так, щоб вона сама себе виправила, ставлячи їй такі запитання, які могли б наштовхнути на вислів більш ясний, визначальний.

- у розмовах з дітьми потрібно дотримуватись простоти, точності, стислості висловів. Мовлення вихователя повинно бути щирим, теплим, душевним, правдивим.

Є. Водовозова (1844–1923) – послідовниця К. Ушинського в питаннях розвитку мовлення дітей. Лінгводидактичні погляди знайшли своє втілення у праці "Розумовий і моральний розвиток дітей від першого прояву свідомості до шкільного віку". Через усю працю червоною ниткою проходить *ідея народності виховання дітей* дошкільного віку. Заклала основи сучасної методики розвитку мовлення дітей та ознайомлення з навколишнім.

Основою розвитку мовлення дітей вважала *розвиток органів чуття* і на цій основі ознайомлювати дітей з предметами і явищами навколишнього світу, збагачувати дітей знаннями.

Поради батькам:

- розвивати у дітей фонематичний слух, оскільки він є основою розвитку мовлення;

- особливу увагу надавати взаємозв'язку слова і уявлення, оскільки уявлення є основою збагачення словника дітей;

- бути уважними до дитячої мови, не дозволяти їм спотворювати слова, своєчасно виправляти мовленнєві помилки, не вживати в розмові з дітьми слів, що недоступні їх розумінню;

- мовлення батьків і вихователів повинно бути взірцем для дитини, бо мовні огріхи дорослих повторює і дитина;

- співати дітям народні пісні, грати в дитячі народні ігри, оскільки вони створюють у дітей бадьорий настрій, розвивають мовленнєвий слух, стимулюють звуконаслідування й оволодіння рідною мовою;

- вводити кожне нове слово тільки на основі чуттєвого досвіду;

- у роботі з дітьми використовувати художні твори, казки, байки, загадки, прислів'я;

- обережно ставитись до використання картинок в ознайомленні дітей з навколишнім, її можна показувати після безпосереднього ознайомлення з предметами, для закріплення знань та складання розповідей.

Основними *методами та засобами* виділяє: ігри з лялькою, образні іграшки (використовувати після спостережень у природі); розповідання казок, читання байок. Серед *прийомів* виділяє порівняння, зіставлення.

Є. Тихеева (1867–1949) – засновник методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку в Росії. Праці: "Російська грамота" (1905) (у співавторстві з Є. Соловйовою), "Рідна мова та шляхи до її розвитку" (1913, 1923); "Развитие

речи дошкільників" (1937, 1948, 1967, 1971), "Ігри і заняття маленьких дітей" (1935, 1965). Є. Тихеєва – перша з послідовниць К. Ушинського, яка застосувала термін "навчання мови" у дошкільному закладі. В основу своїх педагогічних поглядів поклала види діяльності та систему дитячих ігор і занять, а не спеціальні завдання з розвитку мовлення, на підставі яких будується сучасна методика.

Недоліки методики полягають в тому, що в усіх заняттях основна увага приділяється збагаченню словника і розвитку зв'язного мовлення, інші завдання з розвитку мовлення висвітлені недостатньо.

Центральне місце відводить *принципу наочності*. На перше місце ставить реальні предмети, іграшки, на друге – картинки. Важливе місце відводила дидактичній ляльці, яку можна використовувати на заняттях для "сенсорного та лінгвістичного виховання".

У розділі "Заняття з іграшками" ("Розвиток мовлення дітей") описує різні *види занять з іграшками та реальними предметами*: номенклатура (називання предметів, іграшок, їх якостей, властивостей); описування предметів, іграшок; порівняння, зіставлення предметів між собою; складання загадок про предмети та іграшки; знаходження іграшки чи предмета за змістом вірша.

Види занять з картинками: номенклатура; описування картинок; зіставлення, порівняння опису зображення на них предметів; систематизація та класифікація картин; підбір картин до теми, вірша, оповідання; розповіді за картинками. На відміну від Є. Водовозової, Тихеєва високо оцінювала картину як засіб розвитку мовлення дітей.

У розділі "Заняття по живому слову" виокремлює такі *види занять*: розмови з дітьми; доручення та запитання; бесіди; розповіді; читання; листи; заучування віршів.

Радить систематично розмовляти індивідуально з кожною дитиною; давати словесні доручення, про виконання яких діти мають звітуватись; проводити бесіди.

Вимоги щодо проведення бесід:

- не зловживати непотрібними запитаннями, які порушують стрункість викладу;
- не вимагати так званих "повних" відповідей, оскільки дітей вчать мови, якою їй доведеться користуватися у повсякденному житті.

Види розповідей: з власного досвіду, на тему, за картинкою, за заголовками, переказами, розповіді-описи, розповіді-загадки, сюжетні розповіді про іграшки, придумування кінцівки розповіді, складання листів. До кожного з цих видів Є. Тихеєва розробила методику їх проведення. Методичні розробки є актуальними і сьогодні.

Є. Фльоріна (1889–1952) – перша жінка доктор педагогічних наук, професор у галузі дошкільної педагогіки, автор програми "Методика розвитку мовлення для дошкільних відділень педвузів". У посібнику "Живе слово" (1933) виділила значення художньої літератури у вихованні дітей, різноманітні методи розвитку їхнього мовлення (бесіда, розмова, художнє читання, розповідання, радіослухання).

У словниковій роботі радила спиратися на чуттєвий досвід дитини. За кожним словом дитина має бачити конкретний предмет, живий яскравий образ. Відрив слова і поняття від конкретного предмета може призвести до втрати дитиною почуття реальності.

Серед *методів* розвитку діалогічного мовлення автор виділяє розмову вихователя з дітьми та бесіду. Виокремлює такі види бесід: вступна, супроводжуюча і заключна. Розвиваючи зв'язне мовлення у дітей, радить використовувати розповіді про іграшки, з власного досвіду, творчі розповіді. У методичних розробках педагога не висвітлено виховання звукової культури та граматичної правильності мовлення.

4. Новітні дослідження з проблем дошкільної лінгводидактики в Україні

Експериментальні дослідження з дошкільної галузі лінгводидактики в Україні були започатковані під керівництвом А. Богуш на початку 90-х років ХХ століття при Південноукраїнському (Одеському) державному педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського і продовжені в Південному науковому центрі АПН України.

Дослідження здійснювалися в таких напрямках: історичний аспект становлення і розвитку вітчизняної дошкільної лінгводидактики; методика розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови; методика навчання дітей української мови в російськомовних дошкільних закладах; підготовка студентів дошкільних факультетів до навчання дітей української мови. Дошкільна лінгводидактика як галузь, що вивчає загальні закономірності навчання дітей будь-якої мови, має свою історію становлення та розвитку і потребує спеціального дослідження.

Предметом дослідження Т. Садової виступив процес становлення розвитку вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина ХІХ – перша половина ХХ століття). Автор досить ґрунтовно здійснила аналіз лінгводидактичної спадщини відомих учених у цій галузі, які працювали у другій половині ХІХ ст. (О. Духнович, О. Потєбня, М. Корф, К. Ушинський), у 30-ті роки (С. Русова, М. Грушевський, О. Ольжич, І. Огієнко) та 40–60-ті роки ХХ століття (психологічні засади: Б. Баєв, Г. Костюк, Д. Николенко, І. Синиця, П. Чамата; педагогічний аспект: А. Богуш, Л. Глухенька,

А. Іваненко, М. Івашиніна, В. Коник, Н. Савельєва). Процес реформування національної освіти неможливий без вдумливого, критичного переосмислення і використання наукового доробку попередніх поколінь на підставі узагальнення результатів теоретичного аналізу, вивчення наукових, методичних джерел. Т. Садова пропонує таку періодизацію становлення і розвитку вітчизняної дошкільної лінгводидактики.

I період: друга половина XIX століття – обґрунтування значення рідної мови для виховання особистості, активні пошуки і розробка основних принципів, методів і форм розвитку мовлення дітей, визначення змісту мовної освіти відповідно до соціально-культурних умов розвитку держави.

II період: початок XX – 20-ті роки XX століття – розробка концептуальних засад мовної освіти в умовах національного дитячого садка, використання національних засобів у мовному вихованні особистості.

III період: 20–40-ві роки XX століття – перехід від окремих методичних розробок до узагальнення досвіду освітніх закладів і розробки питань змісту та теорії методів навчання дітей мови, утвердження в радянській науці методики розвитку мовлення як окремої галузі.

IV період: 40–60-ті роки XX століття – розробка психологічних і теоретичних засад дошкільної лінгводидактики за основними напрямками розвитку мовлення дітей дошкільного віку, створення методичного забезпечення процесу навчання дітей рідної мови.

Об'єктом дослідження Н. Маліновської стала лінгводидактична спадщина С. Русової. Її метою було наукове обґрунтування шляхів і форм ефективного використання лінгводидактичної спадщини С. Русової та її авторської методики щодо навчання дітей переказувати художні тексти.

Методичний напрям започаткувало дослідження Т. Науменко, яка вивчала форми, методи, умови і засоби активізації мовлення дітей раннього віку в умовах дошкільного закладу. Дані пошуково-констатувального експерименту засвідчили, що у практиці дошкільних закладів недостатньо приділяється уваги активізації мовлення дітей раннього віку як на спеціальних мовленнєвих заняттях, так і на заняттях з інших розділів та у процесі режимних моментів.

Вдалою знахідкою експериментальної методики Т. Науменко було введення емоційно насиченого позитивного фактора як стимулятора мовленнєвої активності дітей раннього віку. Таким фактором у навчальних комплексних заняттях і прогулянках був музичний компонент.

Предметом дослідження К. Крутій виступив процес засвоєння службових частин мови (прийменники, сполучники, частки) дітьми старшого дошкільного віку. Автором була розроблена досить оригінальна серія

експериментальних завдань для з'ясування вживання дітьми старшого дошкільного віку службових частин мови.

О. Аматьєва обрала предметом дослідження процес навчання виразності мовлення дітей старшого дошкільного віку. За словами автора, мовлення дітей старшого дошкільного віку може вважатися виразним, якщо вони володіють доступними їм розумінню мовними та немовними засобами виразності й використовують їх у діалогічному та монологічному мовленні для вираження чи передачі емоцій, свого ставлення до інформації, співрозмовника. Вивчалися такі засоби виразності мовлення: інтонаційні (тембр, темп, гучність) та немовні (міміка, пантоміміка) в ситуаціях відображення базисних емоцій: радість, смуток, здивування, гнів, страх тощо.

Предметом дослідження Т. Постоян було обрано процес навчання дітей старшого дошкільного віку зв'язного мовлення у продуктивно-творчій діяльності. О. Трифонова досліджувала процес виховання звукової культури мовлення дітей середнього дошкільного віку засобами українського фольклору. С. Ласунова досліджувала розвиток описового мовлення старших дошкільників засобами української народної іграшки. І. Луценко вивчала проблему інтерференції і транспозиції в освоєнні дітьми дошкільного віку лексики української мови. Українська народна казка як засіб розвитку зв'язного монологічного мовлення у російськомовних дітей дошкільного віку була предметом дослідження Л. Фесенко.

Предметом дослідження Ю. Руденко виступив процес збагачення лексичного запасу слів дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки.

Докторське дослідження Н. Гавриш було присвячене розвитку мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві. У дослідженні представлено принципово новий концептуально-методичний підхід до проблеми розвитку мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному віці, що розглядається як стрижень розвитку творчих здібностей дітей у різних видах художньої діяльності; науково обґрунтовано й апробовано модель стимулювання та розвитку мовленнєвої творчості, що поєднує художньо-естетичний, мовленнєвий, інтелектуально-творчий та особистісний компоненти, доведено ефективність її використання. Уперше мовленнєвотворча діяльність вивчалася не тільки в межах організованого навчання, а й у ситуації ініціативної словесної творчості. У процесі дослідження було систематизовано й узагальнено дані з типології мовленнєвотворчої діяльності дошкільнят.

Таким чином, упродовж останніх десятиліть в Україні дослідження проблем розвитку мови дітей дошкільного віку здійснювалося в таких напрямках:

Розвиток мовлення у дітей раннього віку – А. Богущ, Г. Лоза, Т. Науменко та ін.

Розвиток зв'язного мовлення – В. Захарченко, А. Зрожевська, С. Ласунова, О. Лещенко, Н. Луцан, Н. Малиновська, Н. Орланова, І. Постоян, Л. Фесенко, Г. Чулкова та ін.

Виховання звукової культури мовлення та його виразності – О. Амацьєва, В. Борова, О. Жильцова, О. Трифонова, С. Хаджирадева та ін.

Формування граматичної правильності мовлення – А. Богущ, Л. Калмикова, К. Крутій, Н. Маковецька, Г. Ніколайчук, Т. Сорочан та ін.

Словесна творчість і образне мовлення – Н. Гавриш, Л. Кулибчук, Ю. Руденко та ін.

Лексична робота з дітьми дошкільного віку – А. Іваненко, В. Коник, Н. Кирста, І. Луценко, І. Непомняща, Н. Савельєва та ін.

Становлення і розвиток дошкільної лінгводидактики – А. Богущ, Т. Котик, Н. Малиновська, Т. Садова та ін.

Розвиток мовленнєвого самовираження дошкільників – А. Богущ, Л. Березовська, А. Аніщук та ін.